

LEVSTIKOV MARTIN KRPAN IN NJEGOVI NASLEDNIKI DO 1930: ODNOS DO LASTNEGA IN TUJEGA

Jožica ČEH STEGER

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija

e-mail: jozica.ceh@um.si

IZVLEČEK

Članek predstavlja nacionalnega junaka Martina Krpana z vidika odnosov do lastnega in tujega v obeh Levstikovih variantah Martina Krpana (1858), Govekarjevi dramski pripovedki Martin Krpan (1905) in satirični igri Krpan mlajši (1925) Frana Milčinskega kakor tudi Cankarjev delež k aktualizaciji Krpana. Krpan kot nacionalni junak povsod povzdiguje lastno nad tujim, medtem ko se njegov odnos do tujcev na cesarskem dvoru spreminja vse od lojalnosti cesarju do njegove zavrnitve in povezovanja z južnimi brati. Cankar v črticah s Krpanovim imenom (Budalo Martinec, 1905, Bebec Martin, 1917) opozarja na nevarnost narodnega izumrtja zaradi izseljevanja Slovencev na tuje in medsebojne odtujenosti.

Ključne besede: nacionalni mit, nacionalni junak, Martin Krpan, slovenska književnost

MARTIN KRPAN DI LEVSTIK E I SUOI SUCCESSORI FINO AL 1930: LA POSIZIONE VERSO IL PROPRIO E LO STRANIERO

SINTESI

L'articolo presenta l'eroe nazionale Martin Krpan dal punto di vista degli atteggiamenti verso il proprio e lo straniero in entrambe le varianti del racconto Martin Krpan (1858) di Fran Levstik, nel racconto drammatizzato Martin Krpan (1905) di Fran Govekar e nell'opera teatrale satirica Krpan mlajši (1925) di Fran Milčinski, nonché il contributo di Ivan Cankar all'attualizzazione di Krpan. Questi, quale eroe nazionale, eleva sempre il proprio sopra lo straniero, mentre il suo atteggiamento nei confronti dei forestieri alla corte imperiale cambia dalla lealtà all'imperatore fino al ripudio dello stesso e al successivo associarsi con i fratelli del Sud. Nelle sue novelle che nel titolo riportano il nome di Krpan (Budalo Martinec, 1905; Bebec Martin, 1917), Cankar avverte del pericolo di estinzione del popolo dovuta all'emigrazione degli sloveni all'estero e all'allentamento della coesione sociale.

Parole chiave: mito nazionale, eroe nazionale, Martin Krpan, letteratura slovena

UVOD¹

Slovenski nacionalizem 19. stoletja se ni mogel opreti na lastno državo ali vladarje. Ključna vloga pri konstituiranju slovenskega naroda se pripisuje jeziku in kulturi,² pri čemer so glavni delež opravili narodno zavedni pisatelji, ki so pisali v slovenščini (Jezernik, 2013, 8–9). Za potrebe narodne prebuje so posegali po folklornih junakih ali ustvarili umetne literarne junake z mitološkimi usedlinami (Peter Klepec, Kralj Matjaž, Lepa Vida, Prešernov Črtomir, Levstikov Martin Krpan idr.), ki so postali pomembno izhodišče za potrjevanje narodnih korenin v daljni preteklosti, za refleksijo narodnega položaja, njegove usode, želje po osvoboditvi izpod tujih vladarjev in oblasti (Simoniti, 2003, 315–16). Z variantami in aktualizacijami so ti liki sčasoma dobili vlogo nacionalnih mitov in simbolov. V njih se je izkristaliziralo duhovno bistvo Slovencev, iz njih razbiramo značajske lastnosti naroda kakor tudi naš odnos do tujega, tujcev, tujine, tuje oblasti ipd. (Simoniti, 2003, 315–316).

Življenje Slovencev pod tujim gospodarjem sta najbolj reprezentirala ljudski junak Peter Klepec in ponarodeli Levstikov Martin Krpan (Velikonja, 1996, 179). Slovenski pisatelji so z literarnimi junaki, ki so večinoma kmečkega izvora, ustvarili mit o kmečkem človeku kot edinem pravem nosilcu slovenstva (Jezernik, 2013, 8–9). Nekateri raziskovalci (Trstenjak, 1991; Simoniti, 2003; Jezernik & Gradišnik, 2019; idr.) se do omenjenih junakov³ tudi kritično opredeljujejo in opozarjajo na pasivnost Petra Klepeca ali Kralja Matjaža, na Krpanovo lojalnost do cesarskega dvora ipd. Simoniti denimo meni, da je identifikacija Slovencev z Martinom Krpanom celo nevarna, ker potiska narod v zaprt in samozadosten svet osebne nesvobode (Simoniti, 2003, 315–317).

MARTIN KRPAN V KONTEKSTU LEVSTIKOVIH
POGLEDOV NA JEZIK, LITERATURO IN NAROD

Jezik kot eden najpomembnejših stabilizatorjev kulturnega spomina (Assmann, 1992, 250) je imel pri konstituiranju slovenskega naroda glavno povezovalno moč. Takšen pomen mu je pripisal tudi Fran Levstik. Svaril je pred ponemčevalnimi pritiski, pisal o škodljivosti avstrijske politike in nevarnosti nemške kulture

1 Prispavek je nastal v okviru raziskovalnega projekta *Kultura spominjanja gradnikov slovenskega naroda in države* (ARRS, J6-9354), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS).

2 Slovenci smo se konstituirali kot kulturni narod zaradi uspešnega mitiziranja kulturne zgodovine naroda in ne zaradi kulture kot razlikovalne lastnosti našega naroda (Velikonja, 1996, 172).

3 Kritično stališče do Levstikovega Martina Krpana je v lirični groteski *Junaštva Slamnatega Krpana* (1965) izrazil tudi Lev Detela. Medtem ko Levstikov Martin Krpan zagrozi cesarju, da si bodo morali v prihodnje poiskati slamnatega, torej nepravlega Krpana, pripoveduje Detela o obešanju Slamnatega Krpana, ki se je zajedel v vsakega od nas in ga nosimo pod srnjco, ogroža naše sanje in prebuja vest: »Slamnatega Krpana bi obesil, ko pa spoznaš, da si Slamnati Krpan sam, da sva Slamnata Krpana midva, bi pa pobegnil in se ne bi obesil, čeprav je to tvoje odposlanstvo.« (Detela, 1965, 24)

Slika 1: Fran Levstik (1831–1887) (Zbirka upodobitev znanih Slovencev NUK, <https://www.dlib.si>).

za obstoj slovenskega naroda.⁴ Leta 1858 je v Slovenskem glasniku objavil drugo, krajšo varianto *Martina Krpana*. Po izidu te pripovedke kritika še ni pisala o Martinu Krpanu kot o narodnem junaku. Josip Stritar je npr. menil, da je Levstik dal »le eno burko od sebe«, ki pa je »prav lahko reprezentant, in ne slab! – našega kmeta« (Slodnjak, 1954, 497).

4 Levstik v članku Tujčeva peta piše: »Nemška kultura nam je najprvo vzela, kar smo mi svojega imeli. Vzela nam je našo domačo, sveto slovansko zemljo, katero so naši dedje s krvjo pridobili, s trdom in težavo obdelali; vzela nam je naše izvirne običaje, našo zgodovino in zgodovinsko sporočilo, naše narodno sočutje in malo da ne tudi narodni jezik.« (Levstik, 1868, 256)

Literarna zgodovina običajno razlaga *Martina Krpana* kot praktičen zgled za pripovedno prozo, kakor jo je Levstik predlagal v svojem literarnem programu, vključenem v potopis *Popotovanje iz Litije do Čateža* (1858). Mladim pisateljem je svetoval, naj zajemajo literarno snov iz ljudstva in pišejo tako, da resnico zavijejo v prijetne šale. Levstik je bil zagledan v slovanski svet, priporočal je zgledovanje po srbski ljudski epiki in odsvetoval posnemanje francoske in nemške literature.⁵ Zagovarjal je evlucijski model književnosti in njeno narodnokonstruktivno funkcijo: »Pevčevo delo mora biti zrcalo svojega časa, mora stati na vogelnem kamnu narodskega života, sicer nima veljave, ker je enako posloplju, na pajčino zidanemu.« (Levstik, 1954c, 27) Zagovarjal je aktivno karakterizacijo literarnega junaka, premišljeno kompozicijo in zgledovanje po ljudskem jeziku. V *Napakah slovenskega pisanja* (1858) je ugotavljal, da je germanizacija zajela že slovensko miselnost, kar se odraža v germanizmih na skladenjski ravni, na katere je v omenjenem spisu opozarjal tudi ob konkretnih primerih. V prepričanju, da je slovenstvo doma le na kmetih, je gradil mit o kmečkem jeziku kot pravem in edinem viru čiste slovenščine. V *Napakah slovenskega pisanja* je pozval pisarje, naj se učijo jezika pri Dolenjcu in Notranjcu, ker da je ta v oblikah, besedah in pregovorih proti hrvaški meji čistejši kot v drugih pokrajinah: »Kadar se našemu književnemu jeziku dajo pravila, nam je Dolenjca in Notranjca na pričo poklicati in kar onadva potrdita, mora veljati več kot gorenjska svojeglavost« (Levstik, 1956, 54).

Anton Slodnjak je zagovarjal tezo, da je potrebno *Martina Krpana* brati v okviru Levstikovih pogledov na jezik in literaturo ter v kontekstu narodne politike. Menil je, da je pisatelj s Krpanom želel »ustvariti mythos slovenskega življenja, ki bi bil resničen in narodu razumljiv« (Slodnjak, 1934, 16). *Martina Krpana* je razlagal kot sintezo na ljudski duh oprte umetne povesti in prosvetljenih literarnih idej. Po Slodnjaku je bil Levstikov glavni namen ta, da bi skozi izvirno povest izrazil socialnopolitično vsebino, v ljudstvu zbudil veselje do branja in ga hkrati prebudil za kulturna in politična vprašanja (Slodnjak, 1954, 496).

Pripovedi o premagovanju velikanov oziroma tujih sovražnikov so ponujale dobra izhodišča za narodnoprrebudne aktivnosti 19. stoletja (Velikonja, 1996, 197–180). Levstikova na mitološko jedro (boj z velikanom) in anekdoto o lokalnem tihotapcu oprta pripovedka o Martinu Krpanu prinaša ljudsko predstavo odnosov na dunajskem dvoru. Odlikujejo jo izklesan slog, klen izraz v živih dialogih, humornost in satiričnost. Pisatelj je s to pripovedko ustvaril zgled umetnostnega jezika, ki se napaja iz ljudskega vira in je izraz ljudskega duha ter čustvovanja. Posebno skrb je posvetil tudi zvočni podobi jezika. V besednem redu in zgradbi stavka je sledil ljudskemu govoru. Številne ljudske frazeme iz te pripovedke je pozneje izpisal kot gradivo za slovar (Ocvirk, 1978). *Martin Krpan* in vaški pripovedovalec Močilar sta predstavnika ljudstva in prihajata iz pokrajin, ki jima je Levstik pripisal najčistejši vir slovenščine. Tako Levstik

5 Prim.: »Pesmi srbskega naroda nas bi naj učile, kako se popisuje.« (Levstik, 1954c, 28)

kakor njegov junak Krpan se odlikujeta po jasnih mislih, preudarnih in dokončnih odločitvah ter jedrnatem ljudskem izrazu (Ocvirk, 1978, 208). Martina Krpana smo Slovenci zaradi kmečkega izvora, poguma, prebrisanosti in ljudske modrosti vzeli za svojega nacionalnega junaka. Vendar narodna identiteta ni nekaj trdnega in dokončnega, skupaj z njo se spreminjajo tudi pogledi na nacionalne junake. Prilagajanje vsakokratnim družbenim, političnim in ideološkim pričakovanjem jih obenem ohranja pri življenju. Martin Krpan je z variantami in aktualizacijami že zdavnaj vstopil v različne medije in vsakdanje življenje.⁶

PRVA IN DRUGA VARIANTA LEVSTIKOVEGA MARTINA KRPANNA

Prva, daljša varianta Levstikovega *Martin Krpana* je bila prvič objavljena v Slodnjakovi redakciji Levstikovega *Zbranega dela III* (1931) (Slodnjak, 1954, 495). Prevladuje prepričanje, da Levstik te variante ni objavil, ker je z umetniškega vidika slabša (razvlečena zgodba, vključevanje pravljinih motivov idr.) od druge variante (Ocvirk, 1978; Paternu, 1993). Slodnjak pa meni, da je ostala v rokopisu, ker je Krpanov spor na cesarskem dvoru v prvi varianti zelo oster in takšnega besedila v času Bachovega absolutizma ne bi bilo mogoče objaviti (Slodnjak, 1954, 499).

Prva varianta *Martina Krpana*⁷ ima dve poglavji, prvo se konča podobno kot v drugi varianti, medtem ko drugo pripoveduje o tem, kaj se je s Krpanom dogajalo na poti domov, in o cesaričinem maščevanju nad Krpanom, pri čemer ji pomagajo zavezniški minister, dvorna kuharica oz. Krpanova rojakinja Ančika in njen ljubimec Andrej. Cesarica razglasi Krpana za sovražnika dunajskega dvora in napravi načrt, da je potrebno Krpana na poti domov ujeti (s pomočjo Ančikinega čarobnega napoja in Andreja), privedi v ječo in obesiti na mestu, kjer Dunajčani obešajo hudobneže. Andrej res privede Krpana v ječo, vendar se le-ta s pomočjo pravljinih pripomočkov reši in zbeži proti domu. Cesarica Krpanu v prvi varianti

-
- 6 O pojavitvah Martina Krpana v različnih medijih in vsakdanjem življenju obširno pišeta Milan Trobič (2005) in Miran Hladnik (2009). Na tem mestu naj opozorimo le na novejši aktualizaciji Martina Krpana, na pesem Andreja Rozmana Roze *Uvod v Martina Krpana* (2011) in na zgodbo *Martin Krpan* v knjigi v knjigi *Slovenski klasiki* (2016) Boštjana Gorenca - Pižame. Pesem *Uvod v Martina Krpana* sega v čas, ko je bila Slovenija še v čakalnici za vstop v Evropsko zvezo in prinaša kritiko njenega birokratskega aparata ter nezaupljivosti ob sprejemanju novih članic. Martin Krpan je kmečki zabašant in se ukvarja s tihotapstvom. V Bruslju premaga Brdavsa in postane rešitelj Evropske zveze. Rozman skozi humorno perspektivo razgalja negativne stereotipe Vzhoda z vidika Zahoda. Krpan kot simbolni Slovenec v očeh Zahoda ni pravi Evropejec, v Bruselju ga pokličejo po dolgih zasedanjih in ko jim zmanjka lastnih vojakov, medtem ko je Brdavsa podoba drugega, sovražnika, strašnega velikan, zloglasen, razvrten tujec, ki prihaja iz »daljnih, divjih krvoločnih krajev / z ostanki nečloveških običajev« (Rozman, 2011, 35). Boštjan Gorenc - Pižama je postavil zgodbo o Martinu Krpanu na spletni portal www.sepeta.se/#krpan. Martin Krpan je tukaj »poslovnež inu vadtelj telogradnje«. Po vrnitvi z Dunaja, kjer je premagal emigranta Brdavsa, opusti tvorjenje soli in vnovči svojo zmago, tako da na to temo posname rapersko pesem.
- 7 V prvi varianti z naslovom *Krpan z Verha* junak še nima krstnega imena, tudi vaški pripovedovalec je še brez priimka Močilar (Levstik, 1954b).

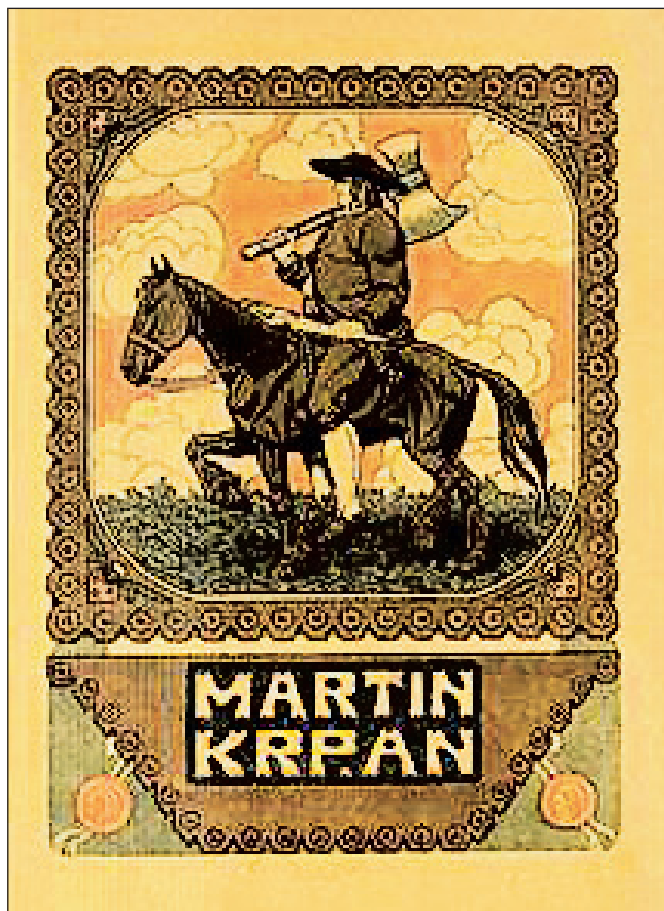
določi nekaj hrane in pijače ter zahteva njegov izgon z dvora. Krpan se ji zoperstavi verbalno in fizično, v strah spravi celoten dvor, proti cesarici stiska pesti in vihti železno orožje, da mu ta komaj ubeži. Za hip celo sede na prestol, vendar se nato umiri in se za svoj izpad opraviči cesarju. Od cesarja dobi do smrti veljavno pečatno pismo za tovorjenje soli in mošnjo zlatnikov.

V drugi, splošno znani varianti je Krpanov obračun na cesarskem dvoru premaknjen iz spora s cesarico v spor z ministrom Gregorjem, predstavnikom birokracije. Cesaričino govorjenje proti Krpanu je tukaj precej omiljeno, njeni očitki letijo le na posekano lipo, hrano in pijačo. Za nagrado mu dodeli več hrane in pijače, vendar obenem prepove, da bi jo smel prodati. Krpan ob njeni intervenciji molči in zagrozi ministru Gregorju, ki ga je razglasil za državni nevarnega in bi ga rad spravil v ječo, da bi z njim fizično obračunal. Od cesarja prejme pečatno pismo za tovorjenje soli, ki ni več omejeno le za čas Krpanovega življenja (Hladnik, 2009, 268). Cesar mu za mošnjo zlatnikov odkupi tudi hrano in pijačo, ki mu jo je dodelila cesarica. Krpanov odhod z Dunaja se konča v spravljenem tonu in z oblubo, naj ga pokličejo, ko ga bodo spet potrebovali.

KRPAN POVZDIGUJE LASTNO, A POTREBUJE TUDI STIK S TUJIM

Ker se identiteta oblikuje le v odnosu do tujega, nas zanima, kako se skozi podobo Martina Krpana zrcali odnos do tujega v času od nastanka pripovedke do tridesetih let prejšnjega stoletja. Bernhard Waldenfels (1997) razlaga tuje kot relacijski pojem, v katerem prihaja do premikanja meje med lastnim in tujim (Waldenfels, 1997, 26). Opazovanje tujega poteka z vidika lastnega in je odvisno od vsakokratne situacije, v kateri kdo govori, misli ali deluje, tudi od moralnega gledišča posameznika in njegovih navad (Waldenfels, 1997, 20). Pojem tujega ima topografski (tuji kraji, države idr.) in lastninski pomen (tuje je tisto, kar pripada nekomu drugemu in ni v moji lasti), pomeni pa tudi tujost po načinu (v smislu tuje/neznanosti) (Waldenfels, 1997, 20). Ortrud Gutjahr (2002, 50) predlaga analizo tujega v treh sklopih: a) tuje kot onstransko, nedosegljivo, nedostopno, b) tuje kot še neznano (zunaj znanega prostora, telesa, družine ali socialne skupine) in c) tuje, ki prihaja v notranji/znani prostor. Ortfried Schöffter prepoznava na podlagi izključevanja ali vključevanja tujega v lastno štiri modele: tuje kot resonanco lastnega, tuje kot nasprotje lastnemu, tuje kot nadgradnjo lastnega in tuje kot komplementarnost (Schöffter v Hofmann, 2006, 20–26).

Na Krpanovem domu gospodari sestra, medtem ko on sam potrebuje stik z zunanjim svetom, tihotapljenja soli se loti iz ekonomsko-socialnih razlogov (Pogačnik, 1999, 268). Krpan, tihotapec oziroma kontrabantar (Trobíč, 2005), brez tujega, ki ga predstavlja »angleška sol«, ne bi mogel preživeti, kar na metaforični ravni lahko predstavlja slovensko potrebo po komunikaciji s tujimi kulturami (Hladnik, 2009, 297). Krpan povezuje slovensko zaledje z obmorskimi kraji, proti morju nosi grozdje (Levstik, 1954a, 47), iz Trsta ali beneškega Kopra pa tihotapi v notranjost angleško sol. Darovec piše, da Krpan izpričuje večstoletno trgovsko

Slika 2: Naslovnica Levstikovega Martina Krpana z Vrha iz leta 1917 z ilustracijami Hinka Smrekarja (<https://www.dlib.si>).

delovanje in izmenjevanje različnih dobrin slovenskega prebivalstva med obalnim sredozemskim in zalednim celinskim območjem. V Krpanu prepoznavna močnega Slovenca, zvitega trgovca in kmeta, prekaljenega vojaka ter branitelja pred Turki (Darovec, 2004, 30). Martin Krpan tako s svojo dejavnostjo povezuje ločene slovenske dežele, odpira slovenski alpsko-dinarski prostor proti Sredozemlju ter ustvarja stik slovenske kulture z romansko in germansko.

Krpan je bil že na Reki, na Vrhniki, v Ljubljani, Kopru in Trstu, preden ga je cesar poklical na Dunaj (Levstik, 1954a, 52). Dunaj mu, stanujočemu na skrajnem robu habsburške monarhije, predstavlja relativno, še nepoznano obliko tujosti (Waldenfels, 1997). Vendar Krpan ne kaže navdušenja nad spo-

znavanjem tujega. Tuji kraji ga ne očarajo, za cesarsko mesto ne pokaže posebnega zanimanja in tam ne sprejme ničesar, kar ne sodi v njegov kmečki način življenja in razmišljanja. Zanj je Dunaj veliko, nepregledno in tuje mesto, tja ne sodi in se želi čim prej vrniti domov. Še v dvoboju z Brdavsom pravi, da se mu mudi domov za peč in komaj čaka, da bi ponovno slišal zvon domače cerkve (Levstik, 1954a, 46). V primerjavi z lastnim domom na Vrhu pri Sveti Trojici ocenjuje življenje na tujem za manj vredno in nemoralno. Krpan razlaga, da je na Dunaju slabša postrežba kot doma (v Razdrtem pri Klinčarju), v cesarski orožarnici nimajo zanj ustreznega orožja, v konjušnici ne pravega konja, za cesarjevo hčerko mu ni mar, njegova kobilica ima boljšo hrano doma, tudi les na Dunaju ni nič boljši kot doma.

Slovenci smo dolga stoletja živeli na robu habsburškega imperija. Dvorjani so za Krpana tujci, v primerjavi z njim pomehkuženi, pasivni, nehvaležni, spletkarski itd. Od njih noče imeti ničesar, kar ne gre v njegovo predstavo lastnega. Potrebuje le pečatno pismo, ki bo veljavno »pred vsako duhovsko in deželsko gosposko« (Levstik, 1954a, 51), da bo lahko po svetu svobodno tovoril angleško sol, kar od cesarja tudi dobi. Krpan se do tujega odpira le toliko, kolikor to potrebuje za življenje doma. V opisanem primeru imamo opraviti z modelom tujega, v katerem posameznik od tujega prevzame le tisto, kar potrebuje za ohranjanje oziroma obogatitev lastnega (Schäffter v Hofmann, 2006, 24). Krpan povzdiguje lastno, medtem ko tuje zavrača neposredno ali s pomočjo humorja in ironije. O tem, da bi ostal na Dunaju, noče niti slišati: »Moje obnašanje ni za vas, že vidim, da ne. Tega se tedaj ne menimo, da bi jaz tukaj ostal.« (Levstik, 1954a, 50) Po drugi strani ženitno ponudbo s cesarjevo hčerko zavrne s šaljivimi izgovori in anekdotično zgodbo, kako je nekoč v košu nesel domov svojo bolno ženo, kar bi se mu lahko zdaj ponovno zgodilo, če bi vzel s seboj cesarično, pri čemer ves čas zagovarja kmečke vrednote.⁸ Motiv, v katerem zmagovalec dobi za nagrado cesarično, je znan iz junaške ljudske pesmi, v *Martinu Krpanu* pa ima tudi globlji pomen. Poroka s tujko bi zahtevala integracijo oziroma asimilacijo s tujim, trajno preseganje tujosti in s tem odpoved lastni identiteti (Gutjahr, 2002, 56).

Krpan pred tujci povzdiguje tudi svoj jezik. V dialogih med Krpanom in dvorjani gre najbrž za latentno dvojezičnost. V primerjavi z dvorjani je Krpan verbalno spretnejši od tujih dvorjanov in ves čas govori v idealizirani slovenščini, oprti na ljudski jezik. Pred njimi deluje odločno, samozavestno, v dialogih z njimi izkazuje svojo govorno spretnost, iznajdljivost, ljudsko modrost in humor. Misel nazorno in plastično izrazi, podkrepi z ljudskim rekam ali pregovorom. Krpan se na cesarskem dvoru prav nič ne obremenjuje, ali ga dvorjani razumejo, slovenščino samoumevno uporablja in s tem manifestira njen enakovredni po-

8 Krpan pravi, da je cesarična lepa, bogata, morda tudi pametna, vendar ni vajena dela, naporov, dolge poti. Pot do Vrha pri Sveti Trojici je dolga, on pa nima koša, da bi jo nosil v njem kot svojo pokojno ženo, njegova kobilica ima samo eno sedlo itd. (Levstik, 1954a, 46–47).

ložaj v večnacionalni habsburški monarhiji, kar je bila ena od temeljnih zahtev programa Zedinjene Slovenije. V Krpanovem odnosu do cesarske prestolnice, cesarične in tujega jezika se tuje vzpostavlja kot nasprotje lastnemu. Tak model prevladuje v nacionalističnih konceptih književnosti, temelječih na nezdržljivosti lastnega s tujim, saj je tuje razumljeno kot latentna nevarnost za obstoj lastnega (Schäffter v Hofmann, 2006, 22–23).

KRPAN V ODNOSU Z BRDAVSOM

V Levstikovem *Martinu Krpanu* je najizrazitejši tujec Brdavs. Prihaja od zunaj in predstavlja veliko, pogubno nevarnost za cesarski dvor in celotno cesarstvo. Baskar (2008, 83) ugotavlja, da raziskovalci Brdavsu ne posvečajo večje pozornosti, nekateri pa v njem vidijo tudi osmanskega Turka (Darovec, 2004). Levstik Brdavsa ni podrobneje opisal, ilustracije Hinka Smrekarja v knjižni izdaji *Martina Krpana* (1917) Brdavsa prikazujejo kot generiranega Osmana. Dvoboj med Krpanom in Brdavsom ima za osnovo mitološki motiv boja s tujim velikanom (Šmitek, 2012, 251–256). Brdavsa, sovražnega tujca, je potrebno pokončati. Predstavlja popolno nasprotje domačemu junaku (kot v junaških ljudskih pesmih) in ima same negativne lastnosti. Po *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* je Brdavs velik, zelo močan človek, tudi neotesanec in omejenec. Levstik ga označi kot velikana, ki je podobno kot nekdanji Pegam vabil vse junake cesarstva na dvoboj in »ni bil mož usmiljenega srca« (Levstik, 1954a, 37). Ob Brdavsovem razsajanju po Dunaju cesar tarna, da nima nikogar, ki bi vzel Brdavsu glavo, potem ko mu je umoril že vso gospodo in edinega sina. Preden Krpan na zvijačen način pokonča Brdavsa, poteče med njima besedni spopad (ta motiv je poznan tudi v junaški epski pesmi), v katerem se Krpan pokaže kot spravljaliv, krščanski človek, ki opravlja svojo dolžnost po naročilu cesarja. V Krpanovem odnosu do Brdavsa prepoznavamo model tujega kot popolno nasprotje lastnemu, zato je podoba Brdavsa tudi podoba drugega.⁹

MARTIN KRPAN IN TUJI DVORJANI

Za Martina Krpana so dvorjani tujci, med njimi in Krpanom obstaja ostra socialna in moralna ločnica. Tuja gospoda je nehvaležna, izkoriščevalka, ošabna, sovražna, nekoliko bolj spravljaliv je cesar. Kmečki podanik jih reši pred nevarnostjo, a ga razglasijo za bebca.¹⁰ Minister Gregor namigne cesarju, da bi lahko Krpan zaradi debelosti, smešnosti in jezičnosti zasedel

9 V slovenski folkloristiki so Osmani prikazani kot podoba drugega. V boju z njimi se izkažejo kralj Matjaž, kraljevič Marko in Peter Klepec (v nekaterih variantah) (Mlakar, 2019, 88–89).

10 Krpanu se v cesarskem mestu, četudi ga imajo na dvoru za bebca, godi še neprimerno bolje kot Cankarjevemu hlapcu Jerneju, ki do cesarja nima več dostopa in komunikacija med njima ni več mogoča.

izpraznjeno službo dvornega norčka Stehana in celo ne bi imel konkurence v celotnem krščanstvu.¹¹ Krpan takšno posmehovanje odločno zavrne: »Magister Gregor, veste kaj? Enkrat sem bil vaš bebec, dvakrat pa ne bom.« (Levstik, 1954a, 50) Tudi na očitke o posekani lipi, velikih količinah hrane in pijače ter o ponujenih darovih, ki jih ne sme prodati, Krpan odgovarja jezno in uporniško, tudi z grožnjo, naj si v bodoče poiščejo slamnatega Krpana, vendar se potem umiri.

Krpanov konflikt na cesarskem dvoru je tisto mesto, ob katerem se interpretacije najbolj razhajajo. Krpana predstavljajo kot narodnega prebuditelja (Slodnjak, 1934; 1954), nacionalnega junaka (Simoniti, 2003; Jezernik, 2019; Darovec, 2014; idr.), upornika oz. revolucionarja (Kmecl, 1981), njegov upor kot strategijo ekonomskega osvobajanja Slovencev (Hladnik, 2009) ali kot še nezavedno moč slovenskega človeka (Pogačnik, 1999) in zvestega habsburškega podanika oziroma kmečko varianto habsburškega mita (Baskar, 2008). Anton Trstenjak opozarja ob slovenskih nacionalnih junakih na negativne stereotipe Slovencev, ob Krpanu zlasti na ponižnost.¹² Podobno kot ob Brdavsu raziskovalci ne posvečajo večje pozornosti temu, kateri Habsburžan bi lahko bil podlaga za cesarja Janeza (Baskar, 2008). Cesar Janez je brez prave avtoritete in idej, vendar do Krpana v primerjavi s cesarico in ministrom Gregorjem ni sovražno nastrojen. Vaški pripovedovalec Močilar pravi, da sta bila cesar in Krpan zmeraj v prijateljskem odnosu, kar nakazuje na slovensko literarno mitizacijo habsburškega vladarja v 19. stoletju, ki je bila opaznejša v pesništvu kot v pripovedništvu (Dolgan, 1988; Grdina, 2001, 67–68).

AKTUALIZACIJA MARTINA KRPARNA NA ZAČETKU 20. STOLETJA

Okrog leta 1900 sta za aktualizacijo Martina Krpana poskrbela Fran Govekar in Ivan Cankar. Z imenom junaka in osrednjim motivom (boj z velikanom, s Turkom) se na Martina Krpana navezuje tudi zgodovinska povest iz 16. stoletja *Martin Močan* avtorja Roberta Košarja.¹³ Naslovni junak se v tej povesti uči pisanja in branja pri župniku ter vadi z mečem, saj se hoče maščevati Turkom, ker so storili veliko žalega očetu in domovini. Proti Turkom se nato bori pod poveljstvom viteza Lambergerja in premaga ogromnega Turka Barbaroso. Zgodba se vrti tudi okrog Martinove pobožnosti in ljubezni do sosedove deklice Dragice, s katero se na koncu poroči. Žena mu rodi tri sinove, dva sta padla za domovino, tretji je ostal doma na kmetiji.

11 V prvi redakciji Krpanu mesto bebca ponudi cesar sam (Levstik, 1954a, 418).

12 Po Trstenjaku (1991) smo Slovenci pasivni, ponižni, hlapčevski, prepirljivi, občutljivi, zamerljivi, polni zavisti, a obenem delovni, redoljubni in zanesljivi. Musek pa ugotavlja, da v primerjavi z drugimi narodi nismo pohlevni in miroljubni, temveč agresivni, željni neodvisnosti, uveljavitve in potrditve, vendar so te težnje v našem značaju zaradi introvertiranosti skrite in se pogosto obrnejo v samoagresivnost (Musek, 1994, 75).

13 Povest *Martin Močan* je leta 1909 v nadaljevanjih izhajala v Narodnem listu. Hladnik jo ima za štajersko varianto *Martina Krpana* (Hladnik, 2009, 289).

Fran Govekar je leta 1905 izdal dramatsko pripovedko z naslovom *Martin Krpan*. V kontekstu njegove gledališke politike uprizarjanja narodnih povesti je bila v ljubljanskem gledališču premierno uprizorjena dne 6. 1. 1905 in je več let polnila gledališko blagajno.¹⁴ Njen prvenstveni namen je bil zabavati občinstvo. V nadaljevanju se opiramo na knjižno izdajo Govekarjevega *Martina Krpana*. Avtor je sledil Levstikovi predlogi, vendar je v besedilo vnesel politične razmere in liberalne ideje svojega časa (razhajanje med konservativno in liberalno politiko, idejo avstroslavizma), Krpana povezal z ljubezensko zgodbo, dodal nove osebe in pravljичne motive, a izpustil Krpanov konflikt na cesarskem dvoru. V obilni meri se je zatekal tudi k drastičnim rekvizitom (Martin ljubkuje svojo kobilico Luco in ji daje cukrčke) in karikiranju literarnih oseb.

Govekarjev Martin Krpan je neporočen kmečki fant, po rodu Notranjec, doma z Vrha pri Sveti Trojici. Iz Trsta v zaledje slovenskih dežel tihotapi sol in se spopada z mejači, biriči in dacarji. Opravlja tudi vlogo socialnega razbojnika, denar podarja revežem. Kobilico Luco in nadnaravno moč je prejel od dobre vile, zaradi česar je nekoliko podoben folklornemu liku Petra Klepca.¹⁵ Cesarski dvor se nahaja v daljni deveti deželi z otipljivimi evokacijami na dunajski dvor. Na tem dvoru vlada ostareli cesar ob podpori cerkve in obdan z osivelimi, spletkarskimi ministri. Cesarjevih dežel se polašča tuj sovražnik, Brdavs, cesar zamorskih dežel oziroma Turek. Dvorjani uporabijo zanj oznake pogan, črn zamorec, črn pesjan, izrodek, sovrage in velikan. Brdavs v dvoboju ubije cesarjevega edinega sina in zahteva še cesarjevo hčerko Jerico za ženo. Ministri so brez idej, kako rešiti cesarstvo, hujskajo drug proti drugemu, begajo narod in so se pripravljene pogajati s sovražnikom. Na dvoru se nato pojavi princ Andrej, ki se upre ministrom in reši iz ječe svojega prijatelja oz. cesarjevega svetovalca Vladimirja. Ta predlaga cesarju, naj pokliče na pomoč (ob zagotovitvi največje nagrade) junaka iz ljudstva, Krpana iz »deželice Carniolia blizu Adrijanskega morja«. Krpan se na cesarjev ukaz takoj odzove, na dvor ga spremljata mati in sosedova Nežika, ki bi se rada poročila z njim. Krpan z zmago nad Brdavsom reši cesarstvo in maščuje očeta, ki so ga ubili Turki. Cesar mu da za nagrado svojo hčerko Jerico in ga razglasi za kralja svojih treh dežel ob Adriji, kar lahko evocira na Trst, Istro, Goriško in Gradiško. Toda Krpan noče cesarične in noče postati kralj. Za ženo želi kmečko deklico Nežiko, od cesarja pa le pismo, s katerim bo lahko svobodno tovoril sol pred cerkveno in deželno gospodo. Domov se odpravi z obljubo cesarju, da bo znova na voljo, če ga bodo potrebovali. Tudi Govekarjev Krpan ves čas zagovarja lastno, tuje je manj vredno in ga ne sprejema. Njegova zavezanost kmečki tradiciji je uporabljena tudi v komične namene. Za oznako narodne pripadnosti se sinonimno pojavljata izraza kranjski in slovenski, pripadnost

14 Režiral jo je Adolf Dobrovolny, Martina Krpana je igral Anton Verovšek.

15 O variantah Petra Klepca glej Kropelj Telban, 2013.

slovenstvu izražajo še peti afirmativni verzi,¹⁶ opis lepote krajnske dežele,¹⁷ naštevanje tipičnih narodnih jedi (ajdovi žganci, močnik z mlekem, kislo zelje itd.), kmečka narodna noša idr.

Ivan Cankar je Levstikovega *Martina Krpana* razglasil za pomemben dosežek narodne književnosti (Cankar, 1975b, 316). Uprizoritev Govekarjeve dramske pripovedke *Martin Krpan* pa je bila povod za njegov polemični nastop proti Govekarjevi komercializaciji gledališke dejavnosti, sestavi repertoarja in rekvizitom, s katerimi je stregel nizkemu okusu in instinktu občinstva. V satiričnem spisu *Krpanova kobila*¹⁸ je Cankar očital Govekarju, da je na oder spravil le ime Martina Krpana in satirično ost usmeril samo na tuje dvorjane, ker naj bi bilo to manj nevarno kot pisati satiro o slovenskih ljudeh in stvareh (Cankar, 1972, 29). Cankar se je ob uprizoritvi Govekarjevega *Martina Krpana* obregnil od bizaren dogodek venčanja Krpanove kobile Luce v šentpeterskem predmestju. To območje je nato razširil na celoten slovenski prostor in Krpanova kobila je postala Cankarjev simbol za pritlehne, zlagane pojave v vsem javnem življenju Slovencev: »Med mnogopomembnimi znamenji, živimi simboli, ki jih poraja čas po svoji podobi, sebi v slavo in sramoto, se je pojavila Krpanova kobila. Zdaj stoji v zgodovini slovenske kulture kakor Prešernov spomenik.« (Cankar, 1972, 29)

Konec 19. stoletja krepki junaki niso imeli več pravega mesta v literaturi. Literaturo dekadence in simbolizma so zaznamovali telesno šibki in duševno razboleli subjekti, sence, neznanke osebe, ki stojijo ob strani. Cankar jih je pogosto tematiziral in razglasil za dokument nove dobe. Njegovi črtici *Budalo Martinec* (1905) in *Bebec Martin* (1917) spominjata na Martina Krpana z imenom¹⁹ literarne osebe in z oznako o bebavosti, le da ni več uporabljena v humorne in satirične namene kot pri Levstikovem junaku, temveč gre za bolezensko stanje literarne osebe in tematizacijo tujosti oziroma odtujenosti.

Črtica *Budalo Martinec*²⁰ se dogaja v zadnjih desetletjih 19. stoletja, ko so se Slovenci iz ekonomskih razlogov množično izseljevali v Ameriko, kar je Cankar začutil kot veliko ogroženost za obstoj slovenskega naroda in tematiziral tudi v bolj znani povesti *Kurent*. Cankarjev *Martinec* je kmečki fant, vendar nima več telesne moči, zgovornosti in robotosti Levstikovega

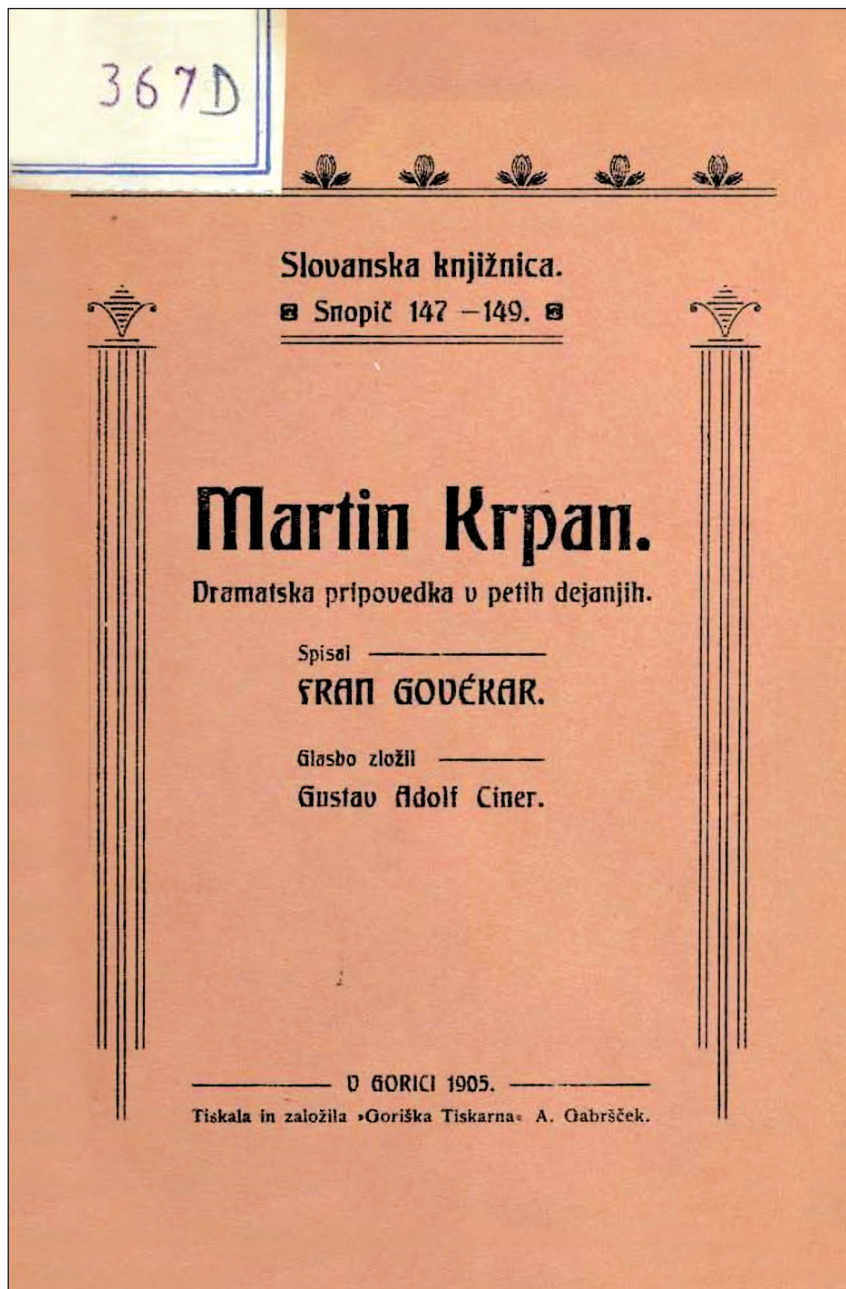
16 Npr. »Mi smo mi, mi smo kranjske krvi, ki nikoli ne fali.« (Govekar, 1905, 94)

17 »Blizu Adrijanskega morja je deželica Carniolia. V tej prelepi deželi živi narod, zdrav, vesel in pošten; najzvestejši je tebi, o cesar, in najpokornejši Bogu nad nami! In v Notranjem dežele stoji ponižna vasica, Vrh po imenu. Tam živi Slovenec, Krpan, močan in silen človek.« (Govekar, 1905, 38–39)

18 Cankar je satirična spisa *Krpanova kobila* in *Govekar in Govekarji* objavil v Naših zapiskih leta 1906, v knjigi z naslovom *Krpanova kobila* (1907) pa oba spisa združil pod naslovom *Govekar in Govekarji* (Moravec, 1972, 325).

19 Ime Martin se v Cankarjevi literaturi pojavi še večkrat, tudi kot naslovni lik v romanu *Martin Kačur*, vendar ne zbuja asociacij z Levstikovim Martinom Krpanom.

20 To črtico je Cankar napisal za nemškega bralca na povabilo uredništva dunajske revije Österreichische Rundschau, kjer je bila leta 1905 objavljena v prevodu Frana Vidica, istega leta tudi izvirnik v Ljubljanskem zvonu (Cankar, 1974, 408).

Slika 3: Naslovnica Govekarjevega Martina Krpana (https://www.slogi.si/publikacije/martin_krpan_1905/).

Martina Krpana, zaradi česar so se mu posmehovali na cesarskem dvoru in ga razglasili za bebca. Budalo Martinec je slabič, telesno iznakažen, epileptik, tragična podoba slovenskega človeka, umetnika, godca na harmoniko, zavrjenega v ljubezni in zasmehovanega od mladih, zdravih rojakov, ki so v svatovskem razpoloženju zapuščali domovino in se odpravljali v Ameriko novemu življenju naproti. Martinec ne more oditi na tuje in ne more živeti doma, na klanecu ga zaustavi glas domovine, cerkveni zvon iz doline, in tam ga doleti smrt. Je neke vrste popotnik s hrepenenjem po daljavi, vendar tako čustveno zvezan z domovino, da je od te ljubezni bolan in je ne more zapustiti. Lastno oz. domače v omenjeni črtici ne omogoča več pogojev za življenje, tuje je predstavljeno kot nasprotje domačemu, mamljivo in vablivo, a obenem nevarno za propad cele skupnosti.

Črtica *Bebec Martin* je prav tako umeščena v slovensko vas in se dogaja med prvo svetovno vojno. Ta Martin je razglašen za bebca z vidika domačinov in tujcev. Ob njem prepoznamo nekaj drobnih podobnosti z Levstikovim Martinom Krpanom (dokaj mlad človek, silen, krepak, visoke rasti, obraz v popolnem nesorazmerju s plečatim životom, zaničevalen odnos do žensk, lojalnost cesarju, dar za pripovedovanje zgodb, skrb za obleko). Kot vojak je služil cesarju, vendar so ga iz vojske spodili in mu izdali potrdilo o bebavosti, česar se potem sramuje. Kot brezdomec hodi po slovenski zemlji, se občasno ponudi za hlapca in nato znova izgine neznano kam. Sreča neznanega popotnika in v njem prepozna trpečega Kristusa, ki prav tako beži od ljudi. Črtica *Bebec Martin* tematizira odtujenost in popolno odsotnost sočutja med ljudmi. Slovenci v podobi obeh Cankarjevih Martinov nismo več junaki, temveč od ljubezni do doma in domovine umirajoči bolniki, odtujeni brezdomeci in ponižni hlapci.

Leta 1917 je doživel Levstikov *Martin Krpan* prvo slikaniško izdajo z dvanajstimi črno-belimi ilustracijami Hinka Smrekarja, ki je izšla pri Novi založbi. S tem je prišlo do prenosa Levstikovega *Martina Krpana* v medij mladinske književnosti, kjer je recepcija te pripovedke omejena na zanimive dogodivščine glavnega junaka. Sledilo je več slikaniških izdaj, med katerimi posebej izstopa izdaja iz leta 1954 z ilustracijami Toneta Kralja. Ob stoletnici prve slikaniške izdaje Levstikovega *Martina Krpana* je po izvirniku iz leta 1917 pri Prešernovi družbi izšla nova izdaja *Martina Krpana* s fotografiranimi ilustracijami Hinka Smrekarja.

AKTUALIZACIJA MARTINA KRPARA MED OBEMA VOJNAMA

Aktualizacije in interpretacije Martina Krpana so se prilagajale zgodovinskim spremembam slovenskega naroda. Po razpadu Avstro-Ogrske, ko smo Slovenci postali del nove južnoslovanske države, je postala kritika cesarskega dvora v književnosti bolj neposredna, izzvenela pa je tudi mitizacija habsburškega cesarja. Fran Milčinski je leta 1925 napisal satirično igro v štirih dejanjih

z naslovom *Krpan mlajši* in jo namenil odraslemu bralcu.²¹ V njej je tematiziral odpoved slovenske lojalnosti habsburškemu vladarju in slovensko povezovanje z južnoslovanskimi narodi. Glavni junak, Martinče Krpan, je vnuk Martina Krpana. Doma je z Vrha pri Sveti Trojici in se ukvarja s tihotapljenjem soli. Nima pa kobilice, to pa zato, ker je bilo o Krpanovi kobili že več govorjenja kot o Krpanu samem (Milčinski, 1959, 149). Milčinski s tem namiguje na Cankarjevo *Krpanovo kobilo* in ostro polemiko med Cankarjem in Govekarjem o slovenskem gledališču. Krpanče je podedoval moč po svojem dedu, vendar je nekoliko podoben tudi Petru Klepcu, saj si gradi hišo in na ramenih nosi drevesa iz gozda.

Zgodba se začne s sporom med Krpančetom in županom zaradi Jerice, v katero sta oba zaljubljena. Župan mu zagrozi s prijavo pri cesarju. Očita mu kontrabant s soljo, razbojništvo, bogokletstvo in sodelovanje z vragom iz pekla, kjer da se nahaja tudi razvpiti Martin Krpan. Krpanče se na to grožnjo odzove s kihom, ki župana prestavi na dunajski dvor, kjer ta zaman poskuša očrniti mladega Krpana. Po Dunaju lomasti silen Kosobrin in je zavzel že pol cesarstva. Cesar da poklicati Krpančeta na dvor, da bi rešil cesarstvo. Za nagrado mu obljubi svojo hčerko, polovico Kosobrinove zemlje, veliko hrane in pijače. Tuji dvorjani so le še klavrne kreature in imajo že pripravljene kovčke za pobeg iz dežele. Cesar poseda na vrtu in z zaigrano boleznijo želi zbuditi sočutje pri sovražniku, cesarica je vzvišena in se nad vsem le zmrduje. Ministri se iz kranjskega podanika norčujejo in kujejo načrte, kako ga bodo izgnali in njegovo zmago pripisali sebi. Dvorna gospoda ima Kranjce za divjake, razbojnike, bogokletnike, vendar najbolj lojalne podanike dvora: »Kranjec je Kranjec, vselej pride, kadar ga Dunaj pokliče.« (Milčinski, 1959, 194)

Ko se Martinče sreča s Kosobrinom, mu ta razodene, da je v resnici vojvoda Juro, Slovan, ki je zvesto služil cesarju, a so ga opeharili za nagrado (cesarično) ter zaprli v ječo, od koder je pobegnil ob pomoči cesarične. Vojvoda Juro poskuša Krpančetu razložiti, da bodo tudi njega po zmagi nad Kosobrinom opeharili in zaprli v ječo. Krpanče mu sprva ne verjame, vendar se počasi da prepričati. Potem ko Krpanče navidezno premaga Kosobrina, cesar uspeh pripiše svojemu sinu, Krpančeta pa zmerja s kmetom, sitnim Kranjcem, in mu zagrozi z ječo. Cesarjev načrt nato prepreči vojvoda Juro, cesar postane pohleven in ju oba pomilosti. Krpanče, ki bi se za nagrado lahko poročil s cesarjevo hčerjo in dobil dovoljenje za barantanje s soljo, zdaj od cesarja noče ničesar več in pravi, da si bodo Kranjci izbojevali vse sami. Krpanče tako eksplicitno odreče lojalnost cesarju in se z objemom in poljubom pokloni slovanskemu bratu. Vojvoda Juro namreč na koncu pravi Krpančetu: »Brate, moj ljubi Kranjec, spametoval si se! Živio mladi Krpan!« (Milčinski, 1959, 232)

21 V ljubljanski Drami je bila v gledališki sezoni 1925/26 kar desetkrat uprizorjena. V knjižni izdaji je bil *Krpan mlajši* prvič natisnjen šele leta 1959 v izboru pisateljevih otroških in mladinskih iger. Urednik France Filipič je *Martina mlajšega* uvrstil med mladinska dela.

SKLEP

Fran Levstik je s pripovedko *Martin Krpan* (1858), ki je napisana na opozicijah lastno/tuje, kmečko/meščansko (aristokratsko), moralno/nemoralno, ponudil vzorec za nacionalni koncept slovenske pripovedne proze. Od Slodnjaka naprej raziskovalci v tej pripovedki prepoznavajo nacionalno ideologijo in politično satiro. Krpanov odnos do lastnega in tujega je v obeh Levstikovih variantah *Martina Krpana* (1858), Govekarjevi dramski pripovedki *Martin Krpan* (1905) in satirični igri *Krpan mlajši* (1925) Frana Milčinskega opazovan na podlagi teoretskih izhodišč Ortfrieda Schäffterja, ki razlikuje štiri modele tujega (tuje kot resonanca lastnega, tuje kot nasprotje lastnemu, tuje kot nadgradnja lastnega in tuje kot komplementarno lastnemu). V vseh navedenih besedilih Krpan kot nacionalni (kmečki) junak ravna v odnosu z lastnim in s tujim po modelu, v katerem je lastno več vredno in postavljeno v nasprotje s tujim, kar podčrtuje nacionalni model književnosti. Krpan deloma tuje tudi sprejema, vendar le toliko, kolikor dopolnjuje lastno in je to potrebno za preživetje doma, tuje pa doživlja tudi kot sovražno lastnemu.

Pod vplivom zgodovinskih sprememb slovenskega naroda je v navedenih delih prišlo do največje spremembe v Krpanovem odnosu do cesarskega dvora oziroma do cesarja: od Krpanove lojalnosti do tujega vladarja do zavrnitve cesarja in priklanjanja jugoslovanstvu. K aktualizaciji Levstikovega *Martina Krpana* je na začetku 20. stoletja prispeval tudi Ivan Cankar s satiričnim spisom *Krpanova kobila*, v črticah *Budalo Martinec* in *Bebec Martin* pa opozoril na narodno ogroženost spricho izseljevanja Slovencev na tuje in na odtujene medčloveške odnose.

LEVSTIK'S MARTIN KRPAN AND HIS SUCCESSORS TO 1930: ATTITUDE TOWARDS THE DOMESTIC (ONE'S OWN) AND THE FOREIGN

Jožica ČEH STEGER

University of Maribor, Faculty of Arts, Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenia

e-mail: jozica.ceh@um.si

SUMMARY

With the short story Martin Krpan (1858) Fran Levstik shaped a template for the national concept of Slovenian narration based on a national (peasant) hero and on a language which draws from folk sources, while researchers have recognised in Krpan also signs of rebellion, of anti-Austrian ideas and loyalty towards a foreign ruler. Through variations, actualizations and interpretations, Levstik's Martin Krpan has developed into a Slovenian national myth and at the same time adjusted to the social changes in the Slovenian nation. The present contribution by employing Ortfried Schöffter's theoretical viewpoints presents Krpan's attitude towards the domestic/one's own and the foreign on the case of both Levstik's versions of Martin Krpan (1858), Govekar's drama tale Martin Krpan (1905) and the satirical play Krpan mlajši (Krpan Junior) (1925) by Fran Milčinski. Martin Krpan as a symbolic Slovenian perpetuates the support for the domestic (the peasant) and rejects the foreign, however, his existence relies on his connections with the foreign. In accordance with national ideology there is a prevailing tendency in the model of foreignness, where the foreign is considered to be negative and thus juxtaposed against the domestic. With this comes the recognition of the foreign as being hostile to the domestic/one's own and thus the foreign being only partially accepted, just enough to preserve the domestic. In the context of historical changes within the Slovenian nation, the largest changes in the studied cases of Martin Krpan showed in his attitude towards the foreign ruler: from expressing loyalty towards the ruler to rejection of it, and the acceptance of Yugoslavism. Ivan Cankar, too, contributed to the popularization of Levstik's Martin Krpan through his satirical essay Krpanova kobila (Krpan's Mare) and his short stories Budalo Martinec (Numbskull Martinec) and Bebec Martin (The fool Martin).

Keywords: national myth, national hero, Martin Krpan, Slovenian literature

VIRI IN LITERATURA

- Assmann, J. (1992):** Das kulturelle Gedächtnis: Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen. München, Beck.
- Baskar, B. (2008):** Martin Krpan ali habsburški mit kot sodobni slovenski mit. *Etnolog*, 18, 1, 75–93.
- Cankar, I. (1972):** Študija o gledališču. *Govekar in Govekarji*. V: Cankar, I.: Zbrano delo. 15. knjiga. Ljubljana, DZS, 23–37.
- Cankar, I. (1974):** Budalo Martinec. V: Cankar, I.: Zbrano delo. 17. knjiga. Ljubljana, DZS, 220–230.
- Cankar, I. (1975a):** Bebec Martin. V: Cankar, I.: Zbrano delo. 23. knjiga. Ljubljana, DZS, 83–86.
- Cankar, I. (1975b):** Slovenska književnost po Prešernu. V: Cankar, I. Zbrano delo. 24. knjiga. Ljubljana, DZS, 314–319.
- Darovec, D. (2004):** Davki nam pijejo kri. *Gospodarstvo severozahodne Istre v novem veku v luči davčne politike*. Koper, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- Darovec, D. (2014):** Il contrabbando, le rivolte contadine e Martin Krpan come mito nazionale costitutivo sloveno. V: Fornasin, A. & C. Povoło (ur.): *Per Furio: studi in onore di Furio Bianco*. Udine, Forum, 267–292.
- Detela, L. (1965):** Junaštva Slamnatega Krpana. *Lirična groteska*. Trst, Sodobna knjiga.
- Dolgan, M. (1988):** Slovenska muza pred prestolom. Ljubljana, Založba Krtina.
- Grđina, I. (2001):** Vladarji, lakaji, bohemi. Ljubljana, Studia humanitatis.
- Gorenc - Pižama, B. (2016):** Slovenski klasiki 1. Zgodbe iz doline Netflorjanske. Ljubljana, Cankarjeva založba.
- Govekar, F. (1905):** Martin Krpan. *Dramatska pripovedka v petih dejanjih*. Tiskala in založila Goriška tiskarna A. Gabršček.
- Gutjahr, O. (2002):** Fremde als literarische Inszenierung. V: Gutjahr, O. (ur.): *Fremde*. Würzburg, Königshausen & Verlag Neumann GmbH, 47–68.
- Hladnik, M. (2009):** Slovenski zgodovinski roman. Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Hofmann, M. (2006):** Interkulturelle Literaturwissenschaft. Eine Einführung. Paderborn, Wilhelm Fink V.
- Jezernik, B. (2013):** Veliki možje in razvoj slovenskega narodnega vprašanja. V: Jezernik, B. (ur.): *Heroji in slavne osebnosti na Slovenskem*. Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Jezernik, B. & I. Slavec Gradišnik (ur.) (2019):** Močni, modri in dobri. O junakih slovenske folklore. Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Kmecl, M. (1981):** Fran Levstik. *Znameniti Slovenci*. Ljubljana, Partizanska knjiga.

- Košar, R. (1909):** Martin Močan. Zgodovinska povest iz 16. stoletja. Narodni list, IV, št. 8–17.
- Košuta, M. (1996):** Krpanova sol: književni liki in stiki na slovenskem zahodu: študije in eseji. Ljubljana, Cankarjeva založba.
- Kropej Telban, M. (2013):** Razvojna pot in percepcija izročil o Kralju Matjažu in Petru Klepcu. V: Jezernik, B. & I. Slavec Gradišnik (2019): Močni, modri in dobri. O junakih slovenske folklorne. Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 35–60.
- Levstik, F. (1868):** Tujčeva peta. Slovenski narod, 22. 9., 1–2.
- Levstik, F. (1954a):** Martin Krpan z Vrha. V: Levstik, F.: Zbrano delo. Četrta knjiga. Ljubljana, DZS, 36–53.
- Levstik, F. (1954b):** Kerpan z Verha. V: Levstik, F.: Zbrano delo. Četrta knjiga. Ljubljana, DZS, 407–441.
- Levstik, F. (1954c):** Popotovanje iz Litije do Čateža. V: Levstik, F.: Zbrano delo. Četrta knjiga. Ljubljana, DZS, 9–35.
- Levstik, F. (1956):** Napake slovenskega pisanja. V: Levstik, F.: Zbrano delo. Šesta knjiga. Ljubljana, DZS.
- Levstik, F. (2007):** Martin Krpan z Vrha. Ljubljana, Prešernova družba.
- Mlakar, A. (2019):** Skrivnostni tujec in demonski sovražnik. Drugi in drugost v slovenski slovstveni folklori. Ljubljana, ZRC SAZU.
- Milčinski, F. (1959):** Krpan mlajši. V: Milčinski, F.: Mladinske in otroške igre. Ljubljana, Mladinska knjiga, 145–232.
- Moravec, D. (1972):** Opombe. V: Cankar, I. (1972): Zbrano delo. 15. knjiga. Ljubljana, DZS, 291–394.
- Musek, J. (1994):** Psihološki portret Slovencev. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.
- Ocvirk, A. (1978):** Levstikov duševni obraz. V: Ocvirk, A.: Literarna umetnina med zgodovino in teorijo. Prvi del. Ljubljana, DZS, 9–270.
- Paternu, B. (1993):** Levstikov Martin Krpan med mitom in resničnostjo. V: Paternu, B.: Razpotja slovenske proze. Novo mesto, Dolenjska založba, 15–38.
- Pogačnik, J. (1999):** Med Lepo Vido in Martinom Krpanom. Slovenski kulturnozgodovinski fenotip. Dialogi, 47, 3–4, 262–269.
- Rozman Roza, A. (2011):** Izbrane Rozine v akciji: pesmi za odrasle od 13. leta naprej. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Schäffter, O. (2006):** Modi des Fremderlebens. V: Hofmann, M. (2006): Interkulturelle Literaturwissenschaft. Eine Einführung. Paderborn, Wilhelm Fink V., 20–32.
- Simoniti, V. (2003):** Fanfare nasilja. Ljubljana, Slovenska matica.
- Slodnjak, A. (1934):** Fran Levstik – Martin Krpan. Celje, Družba sv. Mohorja.
- Slodnjak, A. (1954):** Opombe. V: Levstik, F.: Zbrano delo. Četrta knjiga. Ljubljana, DZS, 481–560.
- Šmitek, Z. (2012):** Poetika in logika slovenskih mitov. Ključi kraljestva. Ljubljana, Študentska založba.

Trobič, M. (2005): Po Krpanovih sledeh. Logatec, Amata.

Trstenjak, A. (1991): Misli o slovenskem človeku. Ljubljana, Založništvo Slovenske knjige.

Velikonja, M. (1996): Masade duha. Razpotja sodobnih mitologij. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.

Waldenfels, B. (1997): Topographie des Fremden. Studien zur Phänomenologie des Fremden, 1. Frankfurt am Main, Surkamp Verlag.